

LUNDS
UNIVERSITET

Olika, men lika värda

Arbetet med att förhindra skolmobbning

Mehrnaz Tabarsian

Mänskliga Rättigheter
Höstterminen 2009

Handledare: Dr. Dan-Erik Andersson

Abstract

For a considerable amount of children school attendance is associated with daily torture and agony. Despite laws that regulate such behavior, violations of children's dignity are common features in Swedish schools today.

On January 1 2009 a new Discrimination Act entered into force, which superseded the Act Prohibiting Discriminatory and Other Degrading Treatment of Children and Pupils. Also, a new chapter in the Education Act was added, the chapter 14 a, which concerns measures against degrading treatment in schools. In that document degrading treatment is described as a behavior that violates another child or student's dignity without it being discrimination according to the Discrimination Act. Due to this, the notions discrimination and degrading treatment were distinctly separated in the judicial sense.

The purpose of this paper is to examine the social attention that is paid to questions concerning bullying in Swedish schools. This is accomplished by studying the judicial changes mentioned above and by analyzing the work of leading scholars in the field. Ultimately, this leads to a discussion about the sufficiency of the measures taken to prevent degrading treatment in schools.

Innehållsförteckning

Abstract	1
Innehållsförteckning	2
1 Inledning	3
1.1 Frågeställning	3
1.2 Avgränsningar	4
1.3 Teori	5
1.4 Metod	6
2 Mobbnings definitioner	8
2.1 Tidsaspekten	8
2.2 Mobbing med intention	9
2.3 Gruppen	10
2.4 Maktförhållanden	10
3 Vilka förändringar har skett inom området?	12
3.1 Inrättandet av en ny diskrimineringslag	12
3.2 Barn- och elevskyddslagens innebörd	12
3.3 14 a kapitlet, ett skydd för kränkta barn	13
3.4 Det tillsatta barn- och elevombudet	15
4 Lagändringarnas följder	16
5 Avslutning	18
5.1 Oförändrad avgränsning	18
5.2 Verklighetens beskrivs olika	20
5.3 Påverkan av andra	20
5.4 Samhällsproblem	21
5.5 Nyttänkande	22
6 Diskussion	23
Referenser	26
Litteratur	26
Övrigt referensmaterial	26

1 Inledning

Många barn förknippar idag skolgången med utanförskap, ångest och våld. Dessa barn lever i en ständig ovisshet inför de lidanden morgondagens skolväg, lektioner eller raster kommer att innebära. Olika styrdokument finns för att stoppa den kränkande behandlingen av skolelever. Trots detta börjar mobbning betraktas som skolans största problem (Forsman 2003: 16). Medias bevakning av flera anmärkningsvärda mobbningsfall har ökat medvetenheten om problemet bland allmänheten och de ansvariga, vilket är en förutsättning för att det ska motverkas. Den första januari 2009 ändrades lagstiftningen kring arbetet för att förhindra kränkande behandling. Denna förändring ligger till stor del bakom mitt intresse i att undersöka det arbete som idag utförs för att motverka skolmobbning.

Vägen till slutsatsen är i denna uppsats indelad i ett antal huvuddelar. För att få en klar förståelse över konsekvenserna av de juridiska förändringarna är det viktigt att först presentera de begrepp som används. Detta uppnås genom att i uppsatsens andra kapitel jämföra grunddragen i den vetenskapliga diskursen gällande *mobbning* med lagtexternas förklaringar över *kränkande behandling*. Kapitlet syftar även till att ge en generell och inledande bakgrund till vad mobbning är, samt en övergripande bild av samhällets uppmärksammande av problemet. Uppsatsens tredje kapitel presenterar vilka dokument och samhällsorgan som verkar inom arbetet kring skolmobbning och de förändringar som skett inom området. Min analys av dessa förändringar presenteras i kapitel fyra. De avslutande två kapitlen knyter ihop kunskapen från tidigare delar av uppsatsen för att utvärdera arbetet kring skolmobbning och bedöma om det är tillfredställande eller otillräckligt. En fråga som är central i denna diskussion är om lagändringen gällande kränkande behandling var en lämplig åtgärd eller om den borde ses över och eventuellt ändras.

1.1 Frågeställning

Sedan begreppet mobbning introducerades i Sverige har arbetet med att förhindra det utvecklats och förändrats. De senaste ändringarna skedde den 1 januari 2009 genom en ny

lagstiftning för såväl diskriminering som för kränkande behandling. Syftet med denna uppsats är att utvärdera vad dessa förändringar innebär för arbetet kring skolmobbing.

De centrala elementen i syftet är skolmobbingen, förändringar som skett inom området samt arbetet med att uppnå de uppsatta målen. Dessa tre ämnen utgör uppsatsens primära utgångspunkter. Det är därmed väsentligt att utreda vad mobbningsbegreppet innefattar, vad förändringarna gäller och vilket arbete som utförs. Först när dessa punkter har bearbetats kan en utvärdering göras över arbetet kring skolmobbing. Den vetenskapliga diskussionen bidrar till att få ett bredare perspektiv och en djupare förståelse för begreppen för att sedan kunna sätta sig in i lagändringens konsekvenser och göra en kritisk granskning.

1.2 Avgränsningar

Mobbning är ett ämne som kan studeras utifrån en rad olika perspektiv. Det kan förekomma på olika platser och utföras av såväl vuxna som barn. I detta arbete har jag fokuserat på skolmobbing. För att vara ännu mer exakt har jag koncentrerat mig på mobbing som förekommer bland barn och elever i den svenska grundskolan. Detta innebär att mobbing på andra platser så som arbetsplatsen inte kommer att behandlas. Inom skolan kan det dock även förekomma en form av mobbing som utförs av barn och elever mot lärare, men då denna form inte går inom ramen för syftet av detta arbete har jag valt att inte ta med den.

För att få ett samhällsligt perspektiv har jag valt att både ta med lagstiftningen kring ämnet och de vetenskapliga studier som gjorts. Utan att behandla den vetenskapliga sidan anser jag att en stor del av vad mobbningsbegreppet innebär går förlorad. Detta för att vetenskapen, med resultat från studier och undersökningar, lägger en bred grund för den samhällsliga uppfattningen av begreppet.

De författare som presenteras i uppsatsen är kvalificerade företrädare inom den svenska diskursen eftersom att deras verk är återkommande i litteraturen och har bidragit med betydande resultat för den systematiska vetenskapen kring ämnet. Det är dock viktigt att betona att ett urval gjorts och att dessa forskare inte är de enda som genom undersökningar och resultat satt spår i debatten kring skolmobbing.

Frågor som berör vem som mobbar och varför är till stor del präglade av psykologiska faktorer och kommer därför inte att presenteras i min uppsats.

1.3 Teori

Denna uppsats är både juridiskt och forskningsmässigt influerad i och med att den förankrar mobbningsproblematiken i de lagar som berör kränkande behandling, liksom i den akademiska litteraturen kring ämnet. Eftersom uppsatsens syfte är indelat i tre huvuddelar: skolmobbingen, förändringarna och arbetet, har mitt val av vetenskaplig förankring baserats på de delarna. För att förstå den mer allmänna diskussionen kring ämnet och få en bredare uppfattning av mobbningsbegreppet har det varit nödvändigt att undersöka forskarnas teorier om mobbing. För att sedan kunna utvärdera konsekvenserna av de förändringar som har skett inom arbetet kring skolmobbing krävs en noggrann studie av berörda lagtexter, i detta fall skollagen, barn- och elevskyddslagen och diskrimineringslagen.

I regeringspropositionen till Barn- och elevskyddslagen fastställs att kränkande behandling omfattas av det uppträdande som i dagligt tal kallas mobbing. Begreppet definieras däri som *en upprepad negativ handling när någon elev eller några elever medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan elev skada eller obehag* (Proposition 2005/06:38 sidan 21). Även i skollagen finns belägg för att mobbing räknas till kränkande behandling. I paragraf 2:2 fastställs att den som verkar inom skolan aktivt ska *motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbing och rasistiska beteenden*.

De ovannämnda dokumenten är således väsentliga i denna uppsats för att utreda vilket arbete som utförs kring skolmobbing. Även diskrimineringslagen och skollagens 14 a kapitel fyller centrala funktioner i detta arbete i och med att de utgör det primära juridiska skyddet mot kränkande behandling i skolan.

De forskare som nämns i denna uppsats är genomgående märkbara inom diskussionen kring mobbing. Mitt urval har baserats på det förarbete till denna uppsats som gav mig en förståelse för vilka författare som är mest framträdande i den svenska diskursen och som ofta nämns i internationella sammanhang. Den mest tongivande författaren i den delen av arbetet som utreder begreppet skolmobbing är Dan Olweus. Han har i mer än 20 år forskat om

mobbing och betraktas allmänt som grundaren av den systematiska vetenskapen kring ämnet. 1973 kom han ut med verket *Hackkycklingar och översittare: Forskning om skolmobbing*. Studien blev banbrytande och Olweus definition av mobbing fick stort genomslag. Även hans senare resultat från studier och undersökningar har påverkat diskussionen och forskningen kring mobbing. (*På tal om mobbing och det som görs*: 11, 136).

Av min undersökning framgår det att de ledande forskarnas beskrivningar av mobbningsbegreppet har ett antal gemensamma drag. De författare som jag har valt att behandla i detta arbete presenterar dessa på ett illustrativt och utmärkande sätt, vilket framhäver mobbing som ett allvarligt problem i dagens grundskola och samhälle. Underrubrikerna i kapitel två representerar de utmärkande elementen för mobbningsbegreppet, nämligen tiden, avsikten, gruppen och maktförhållandet.

I detta sammanhang är det betydelsefullt att rikta ett kritiskt öga mot litteraturen och se till dess eventuella brister. Definitionerna av mobbing är inte alla likalydande, men i de flesta fall där avvikelser tycks förekomma gäller det egentligen språkliga omformuleringar. Detta kan exemplifieras genom orden intention och avsikt i Björk respektive Olweus beskrivningar av mobbing. Forskningen inom ämnet är på så sätt samstämmig, men det finns likväl exempel på definitioner som inte följer den gängse tolkningen. Dessa är dock främst verksamma internationellt, vilket innebär att andra begrepp blir aktuella. *Harassment*, *discrimination* och *victimization* är vanligt förekommande begrepp, men som ofta används för att beskriva andra händelser än de som karaktäriseras av svenska författare och lagstiftare. Eftersom jag i detta arbete koncentrerar mig på mobbing i den svenska grundskolan och därmed hur begreppet skildras i den svenska diskursen har mitt urval till stor del präglats av företrädare för den svenska diskussionen kring mobbing.

1.4 Metod

Materialet har använts för att plocka isär uppsatsens syfte i tre beståndsdelar: skolmobbingen, förändringarna och arbetet. Kapitel två och tre skapar grunden i förståelsen för dessa beståndsdelar, medan jag i resterande kapitel har använt den informationen till att utvärdera innebörden av förändringarna för arbetet kring skolmobbing.

Lagändringarna som nyligen inträffat har influerat detta arbete till stor del eftersom de har direkt inverkan på arbetet kring skolmobbing. För att få ett samhällsligt perspektiv på problematiken har jag, utöver lagtexterna, även studerat och analyserat det vetenskapliga fältet rörande skolmobbing. Detta bidrar sedan i slutsatsen och diskussionen till ett mer omfattande sätt att se på mitt valda undersökningsområde.

Diskriminering, kränkande behandling och mobbing är de begrepp som är genomgående märkbara i litteraturen och i lagtexterna som berör mobbing. Skollagen, diskrimineringslagen och barn- och elevskyddslagen har varit betydelsefulla verktyg för att utreda begreppens betydelse för arbetet som utförs för att förhindra mobbing. Den vetenskapliga fronten har fungerat som en breddande faktor i uppsatsen för att ge vidare belägg för mobbingen som ett stort problem i den svenska grundskolan.

2 Mobbningens definitioner

I min studie har jag undersökt hur begreppet skildras av ledande forskare i Sverige vad gäller mobbning, och hur det presenteras i lagtexter rörande ämnet. Följande kapitel presenterar de utmärkande dragen jag har funnit, där forskares beskrivningar av mobbning och lagtexternas förklaringar över kränkande behandling jämförs.

2.1 Tidsaspekten

Ett avgränsande av mobbningsbegreppet i form av en tidsram menar författarna nedan ska fränksilja mobbning från enstaka lättare negativa handlingar. Begreppet ska i stället förknippas med mer systematiska kränkningar som sker över tid. Olweus definition av mobbning är ett exempel på detta. ”En person är mobbad när han eller hon, upprepade gånger och under en viss tid, blir utsatt för negativa handlingar från en eller flera personer” (Olweus 2001: 4).

Av definitionen ovan framgår det att Olweus preciserar mobbningsbegreppet genom tidsaspekten och beskrivningen att handlingarna ska utföras upprepade gånger. Detta kan liknas vid Björks uppfattning av mobbningsbegreppet som menar att mobbning är en långt utdragen plågoprocess som kan ändra karaktär beroende på förutsättningar, bakgrund och kontext (Björk 1999: 21). Även Sharp och Smith framlägger att mobbning rör sig om ett långvarigt och upprepat beteende. Viktigt är även att de preciserar tidsspannet till veckor, månader, eller år (Sharp och Smith 1996: 12).

Av de definitioner över kränkande behandling som presenteras i de aktuella lagtexterna finns det inget preciserande av hur länge en sådan handling ska förekomma för att bryta mot lagen. Det är, å ena sidan, viktigt att bestämma *vad* som är en kränkande handling, men även lika viktigt att klargöra *när* en sådan handling anses förekomma. Därför kan det ses som oroväckande att lagtexterna saknar en sådan väsentlig aspekt i sina beskrivningar över kränkande behandling. I kontrast till denna uppfattning kan det likväl kännas betryggande att en tidsbestämning inte existerar i de juridiska texterna i och med att det kan betyda att de står

för alla handlingar som följer definitionen, oavsett hur lång eller kort tid handlingen pågått. I detta sammanhang kan det tilläggas att det är få forskare som nämner exakt under hur lång tid handlingarna ska upprepas för att kallas mobbning.

2.2 Mobbning med intention

Avsikten är ytterligare en aspekt av mobbningsproblematiken som framkommer av Olweus forskning (*På tal om mobbning och det som görs*: 68). Det framhålls att mobbningshandlingar kan utföras med en avsikt att exempelvis håna eller skada. Detta tydliggörs även av Björk: "Mobbning som socialt fenomen tycks vara inte bara upprepning utan en intentionell, meningsbärande och i visst avseende regelstyrd aktivitet" (Björk 1999: 23). Den regelstyrda aktiviteten förklaras närmare då det framläggs att det tycks behövas en viss struktur, vissa regler och en viss förutsägbarhet i andra människors beteenden för att mobbningen ska fortlöpa. Skolan presenteras här som en organisation med struktur och tillförlitlighet som ger mobbarna möjligheten att utnyttja sin förmåga att styra vissa situationer. Möjligheten till kontinuitet och förutsägbarhet menar Björk är framträdande inom skolan (Björk 1999: 51).

Ytterligare författare som tar upp intentionen i en mobbningshandling är Sharp och Smith som menar att "mobbning är en form av aggressivt beteende som oftast är avsiktligt och som psykiskt eller fysiskt skadar någon" (Sharp och Smith: 132).

Pikas definition av mobbning präglas av medvetenhet, underlägsenhet och gruppvåld: "Mobbning är medvetna, icke-legitima fysiska eller psykiska angrepp och/eller uteslutningar ur gemenskapen, som riktas mot en enskild person i underläge av en grupp vars medlemmar förstärker varandras beteende i interaktion" (Björk 1999: 21). En moralisk aspekt läggs här i definitionen, främst genom beskrivningen att handlingarna är icke-legitima. Denna aspekt markeras även av andra nämnda forskare, då ord som plågoprocess, fysiskt eller psykisk skada och negativa handlingar används.

14 a kapitlets definition av kränkande behandling går att applicera på ovanstående författares framläggande av den moraliska aspekten. *Ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barns eller en elevs värdighet*. Det

moraliskt klandervärda i en kränkande behandling beskrivs alltså som ett brott mot barnets eller elevens värdighet.

2.3 Gruppen

Ett intressant ämne som Olweus tar upp är mobbning som gruppfenomen (Olweus 2001: 4). Denna handling involverar passiva mobbare eller ”medlöpare” som ibland deltar i mobbningen, men som vanligtvis själva inte tar initiativet till den. Social smitta beskrivs som en framträdande faktor inom grupp mobbning som innebär att lättpåverkade barn och elever kan influeras till att delta i den kränkande behandlingen eftersom de ser upp till den som leder handlingen (Olweus 1999: 17). Björk beskriver passiva mobbare som karaktäriserande för mobbningsbegreppet och betonar liksom Olweus den viktiga funktion som gruppen fyller i en mobbningssituation, även då den inte är närvarande. Med detta menas mobbningssituationer där en person utför handlingen, men flera andra står bakom den (Björk 1999: 144). Pikas framhäver att det råder ett samspel inom gruppen som förstärker mobbningsbeteendet. Gruppdynamiken beskrivs här som en betydande orsak till mobbningens existens (Pikas 1989: 69).

Forsman menar också att gruppdynamiken har stor betydelse för hur en mobbningssituation utvecklas. Betoning läggs på känslan av den egna osårbarheten, som grundar sig på en uppfattning att vad gruppen gör har ett gott moraliskt syfte i och med att de övriga ställer upp (Forsman 2003: 22).

Lagarna gällande kränkande behandling tar inte upp något om vilken position gruppen har i en mobbningssituation. Det är dock viktigt att nämna att tydliga grupperingar görs i 14 a kapitlet gällande vilket ansvar och vilket skydd elever och barn respektive personal och huvudmän har. Dessa två huvudgruppers rättigheter och skyldigheter beskrivs genomgående i kapitlet.

2.4 Maktförhållanden

För att definiera mobbning ytterligare framhåller Olweus att begreppet inte är tillämpligt då två ungefär lika starka personer, psykiskt eller fysiskt, grälar eller slåss. I stället är det en

obalans i styrkeförhållandet som möjliggör benämningen mobbning (Olweus 2001: 5). I Björks studie presenteras i stället detta styrkeförhållande som ett ojämlikt maktläge. Det framhävs att makten i ett mobbningsssammanhang inte är statisk eller självklar, utan att den ständigt måste erövrats och återerövrats (Björk 1999: 156). Maktställningen mellan en mobbare och ett offer beskrivs även som en relationsmässig egenskap som utvecklas i en specifik kontext vid en viss tidpunkt, det vill säga att det finns en ömsesidighet i maktförhållandet.

Andra författare som tar upp detta ämne är Sharp och Smith, som menar att maktmissbruk och önskan att dominera och trakassera någon annan ligger bakom merparten av all mobbning. (Sharp och Smith 1996: 12).

Lagtexterna mot kränkande behandling beskriver inte den underlägsna roll som många författare menar att offret har i förhållande till mobbaren. Däremot är en tydlig skillnad mellan forskningssidan och lagtexterna att de sistnämnda riktar fokus på betydelsen av att förövare inte ska fortsätta den kränkande behandlingen mot andra barn och elever. Här skapas alltså ett förhållande där de mobbade hamnar i en indirekt underlägsen position. Många forskare menar dock att ansträngningar för att motverka mobbning inte endast ligger i att uppmärksamma mobbarnas behandling av offret, utan att även belysa offrets egen ställning i situationen (Olweus 2001: 36).

3 Vilka förändringar har skett inom området?

Följande kapitel syftar till att presentera de förändringar som skett inom området för diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. I och med denna presentation tydliggörs de samhällsorgan och dokument som verkar inom arbetet med att motverka skolmobbing, vilket sedan är en viktig del i förståelsen för förändringarnas konsekvenser.

3.1 Inrättandet av en ny diskrimineringslag

Den 1 januari 2009 trädde en ny diskrimineringslag i kraft. I och med den blev arbetet med att förhindra diskriminering mer enhetligt, då de fyra ombudsmännen mot diskriminering slogs ihop till en Diskrimineringsombudsman. Samtidigt infördes de två nya diskrimineringsgrunderna könsöverskridande identitet eller uttryck och ålder. Detta innebär att lagen nu förbjuder diskriminering som har samband med *kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder*. Diskrimineringsombudsmannens huvudsakliga uppgift är att se till att diskrimineringslagen följs. Detta görs exempelvis genom att ta emot och utreda anmälningar, men också genom att granska hur arbetsgivare, högskolor och skolor lever upp till diskrimineringslagens krav på åtgärder för att förebygga diskriminering (Länk 1 sidan 27).

I och med att diskrimineringslagen trädde i kraft upphävdes ett antal lagar, bland annat barn- och elevskyddslagen. Detta är en viktig del i granskningen över det arbete som utförs kring skolmobbing. För att få en klarare uppfattning av denna förändring presenteras nedan lagens innebörd och syfte.

3.2 Barn- och elevskyddslagens innebörd

Den första april 2006 trädde barn- och elevskyddslagen i kraft som förstärkte och förtydligade skolornas ansvar att förebygga kränkande behandling. Dess titel är *Lag (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever*, men för enkelhetens skull brukar den benämnas barn- och elevskyddslagen. Dess syfte var att främja barns och

elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering och annan kränkande behandling, vilket framgår av lagens första paragraf.

Lagen fastställde att skolorna mycket tidigt måste utreda och vidta åtgärder om de får kännedom om att ett barn eller en elev upplever sig kränkt och att det är deras handlingsplikt. Samtidigt som denna lag började gälla tillsattes Barn- och elevombudet, som kan kritisera skolorna om de inte lever upp till lagens krav. Vid ett sådant fall kan även ombudet kräva skadestånd från skolans huvudman till offret. Kommunerna är enligt paragraf 4 i skollagen huvudmän för förskolan och grundskolan, medan kommuner och landsting är huvudmän för gymnasieskolan. De anmälningar som nyligen lett till att Barn- och elevombudet krävt skadestånd från en kommun presenteras på dess hemsida. Av dessa gäller exempelvis 432 500 kronor Ulricehamn, 160 000 kronor Eslöv och 90 000 kronor Huddinge (Länk 2 sidan 27). Risken för att bli skadeståndskyldig är en press på varje kommun att intensifiera arbetet mot kränkande behandling i skolorna.

Paragraf 2 i barn- och elevskyddslagen gav definitioner på de diskrimineringsgrunder som presenterades i lagens första paragraf. *Annan kränkande behandling* definierades som *ett uppträdande som annars kränker ett barns eller en elevs värdighet*. Ordet annars syftade i detta sammanhang till handlingar som enligt barn- och elevskyddslagen inte var trakasserier. Denna handling beskrevs i sin tur i paragraf 2.1 som ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet och som har samband med någon diskrimineringsgrund.

3.3 14 a kapitlet, ett skydd för kränkta barn

Lagen som fastslog införandet av 14 a kapitlet i skollagen gällande åtgärder mot kränkande behandling, SFS 2008:571, utkom i juni 2008 och trädde i kraft den 1 januari 2009.

Paragraf 1 i 14 a kapitlet belyser dess syfte:

1 § Bestämmelserna i detta kapitel har till ändamål att motverka kränkande behandling av barn och elever.

De åtgärder som ska tas till för att uppfylla syftet klarläggs i paragraf 6 - 8 under rubriken *Aktiva åtgärder*. Där tydliggörs att arbetet, inom ramen för varje enskild verksamhet, ska utföras målinriktat under huvudmannens ansvar och att åtgärder ska vidtas för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling. Kapitlet fastställer även att skolor årligen måste upprätta en skriftlig plan som ett led i de aktiva åtgärderna för att motverka kränkande behandling. Detta framgår av paragraf 8:

Huvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året. En redogörelse för hur de planerade åtgärderna har genomförts ska tas in i efterföljande års plan. Lag (2008:571).

De två sista meningarna visar att ett kontinuerligt arbete ska utföras och att åtgärderna ska följas upp i nästkommande års plan. Detta innebär följaktligen att arbetet bör avancera för varje år.

Paragraf 3 i 14 a kapitlet behandlar definitioner av begreppen elev, barn, personal, huvudman och kränkande behandling. Det sistnämnda begreppet definieras som *ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barns eller en elevs värdighet*. Denna förklaring kan kopplas till den upphävda Barn- och elevskyddslagens definition av *annan kränkande behandling*, som beskrevs som ett uppträdande som inte har samband med någon diskrimineringsgrund. Det framkommer av dessa definitioner att den nytillkomna lagen inte medför en förändring vad gäller bestämningen av vad kränkande behandling är och vad det inte räknas som. Diskrimineringsgrunderna i diskrimineringslagen kan inte användas för att beskriva handlingar där ett barn upplever sig kränkt av andra barn eller elever, vilket medför att diskrimineringslagen inte utgör ett juridiskt skydd för kränkta barn.

Handlingsplikten, som var en central faktor i Barn- och elevskyddslagen, behandlas även i 14 a kapitlet. I paragraf 10 fastställs huvudmannens och personalens skyldigheter då de får kännedom om att ett barn eller en elev blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten. De ska då utreda omständigheterna kring kränkningarna och vidta skäligen

åtgärder för att förhindra kränkande behandling i framtiden.

3.4 Det tillsatta Barn- och elevombudet

I samband med att barn- och elevskyddslagen trädde i kraft inrättades Barn- och elevombudet. Dess främsta uppgift är från årsskiftet 2009 att övervaka 14 a kapitlet gällande åtgärder mot kränkande behandling och genom det ta tillvara barns och elevers rättigheter. Lars Arrhenius är nuvarande Barn- och elevombud och har till uppgift att ta emot och utreda anmälningar om kränkande behandling och kan även företräda ett barn eller en elev i en domstol. En viktig följd av ombudets grundande är att det nu är möjligt för en kränkt elev att kräva skadestånd av skolans huvudman (Länk 3 sidan 27).

Andra viktiga områden för Barn- och elevombudet är informationsspridning och rådgivning till skolor om hur de ska verka förebyggande. Hemsidan fungerar för detta syfte som ett betydande forum, där en hel del uppdaterad information finns att hitta. Ombudet går även ut till skolor och håller utbildningsmöten för att öka kännedomen om innehållet i 14 a kapitlet (Länk 4 sidan 27).

4 Lagändringarnas följder

Hittills har denna text presenterat förändringar som är centrala för arbetet kring skolmobbing, samt de begrepp och definitioner som är viktiga för förståelsen av förändringarnas verkningar. I denna del presenteras dessa följder, samt vilka fördelar och nackdelar ändringarna haft i arbetet med att motverka och förhindra kränkande behandling i skolan.

En direkt konsekvens av att diskrimineringslagen började gälla var att barn- och elevskyddslagen upphävdes. Till följd av detta inrättades 14 a kapitlet i skollagen gällande åtgärder mot kränkande behandling. Därmed finns det idag två dokument som skyddar barn och elever mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling i skolan. Dessa är diskrimineringslagen och 14 a kapitlet.

För att bestämmelserna i dessa dokument ska följas finns Diskrimineringsombudsmannen som behandlar frågor gällande diskriminering respektive Barn- och elevombudet som ansvarar för att 14 a kapitlet följs. Ett särskiljande av begreppen diskriminering och kränkande behandling synliggörs genom att de grunder gällande diskriminering som tidigare fanns i barn- och elevskyddslagen har skrivits in i diskrimineringslagen. Enligt 14 a kapitlets definition av kränkande behandling gäller inte dessa grunder för de handlingar som kränker ett barns eller en elevs värdighet. Ett mobbat barn kan således inte, enligt denna bestämmelse, hävda att det har blivit utsatt för kränkande behandling orsakat av en eller flera diskrimineringsgrunder.

Den nya diskrimineringslagen beskriver de handlingar som avses med diskriminering som händelser där någon missgynnas i samband med de särskilda diskrimineringsgrunderna. Detta kan ske i form av direkt diskriminering, indirekt diskriminering, trakasserier, sexuella trakasserier eller instruktioner att diskriminera. Annan behandling som kan uppfattas som en kränkning av ett barn eller en elev men inte har samband med någon diskrimineringsgrund är juridiskt sett inte diskriminering, exempelvis mobbing. Om en elev upplever sådan behandling kan endast 14 a kapitlet i skollagen åberopas, inte diskrimineringslagen.

En betydande fördel med den nya diskrimineringslagen är att arbetet med att motverka diskriminering och trakasserier i samhället nu har blivit mer enhetligt. Personer som upplever sig diskriminerade med anledning av flera grunder behöver inte längre vända sig till olika ombudsmän, i och med att de tidigare fyra nu har förts ihop till en. Arbetsområdet har även utökats till följd av att diskrimineringsgrunderna *könsöverskridande identitet eller uttryck* och *ålder* lades till i den nya lagen.

Inrättandet av Barn- och elevombudet medförde även en stor fördel i arbetet kring skolmobbing. Organet ser till att skolor följer bestämmelserna i 14 a kapitlet, vilket är väldigt viktigt för att kränkande behandling bland barn och elever ska förhindras. Det kan i detta sammanhang betonas att 14 a kapitlet innebär ett steg framåt i det motverkande arbetet i och med att det ger anvisningar om de åtgärder, de skyldigheter och det ansvar som huvudmän ska visa kränkta barn och elever. Dessa faktorer är även betydelsefulla resultat som kom av barn- och elevskyddslagen. Det kan dock diskuteras vilken praktiskt innebörd och påverkan 14 a kapitlets bestämmelser haft i skolorna.

Definitionerna av kränkande behandling, mobbing och diskriminering är viktiga beståndsdelar i förhindrandet av begreppen eftersom de sätter ramarna kring arbetet och därmed vilka grupper som inkluderas respektive exkluderas. De grupper som inkluderas och genomgående behandlas i 14 a kapitlet är elever, barn, personal och huvudmän. Barnen och eleverna exkluderas dock från samma dokument om de utsatts för kränkande behandling som bottnar i någon diskrimineringsgrund. Det kan därmed sägas att definitionen av kränkande behandling i 14 a kapitlet särskiljer begreppet från diskriminering i och med dess tydliga avgränsning. Detta är dock inte den enda anledningen till åtskillnaden av de två begreppen. Ett exempel är ansvarsfördelningen mellan Barn- och elevombudet och Diskrimineringsombudsmannen. Skälet till att det är uppdelat på detta sätt är att diskrimineringsgrunderna endast gäller för de handlingar som beskrivs i diskrimineringslagen. Detta beror i sin tur på att man ville ha en mer enhetlig diskrimineringslag. Ett resonemang i denna diskussion är att för lite uppmärksamhet riktats mot kränkande behandling i skolan och därmed att arbetet kring skolmobbing inte är ultimat.

5 Avslutning

Den 1 januari 2009 ändrades arbetet med att förebygga och motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling i skolan. Diskrimineringslagen trädde i kraft och genom den upphävdes Barn- och elevskyddslagen. Samtidigt infördes 14 a kapitlet i skollagen som behöll den tydliga åtskillnaden mellan begreppen diskriminering och kränkande behandling. Detta visas genom att de diskrimineringsgrunder som listas i diskrimineringslagen inte kan beskriva en handling som enligt 14 a kapitlet är kränkande.

I detta kapitel presenteras en analys av vad ovanstående förändringar innebär för arbetet kring skolmobbing. Den kommer slutligen att leda till en diskussion kring om arbetet är tillfredställande eller otillräckligt.

5.1 Oförändrad avgränsning

Grunden till de förändringar som presenteras i detta kapitel ligger i inrättandet av den nya diskrimineringslagen. Det var med anledning av att man ville ha en ny, mer enhetlig lag och ett mer koncentrerat arbete kring diskriminering som lagstiftningen gällande kränkande behandling förändrades. I diskrimineringslagen listas de lagar som upphörde att gälla till följd av att diskrimineringslagen trädde i kraft. Aktuell för detta arbete är barn- och elevskyddslagen, vars syfte är intressant eftersom den utan svårighet kan delas in i tre huvudområden. Detta framgår av lagens första paragraf som presenteras nedan.

1 § Denna lag har till ändamål att främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Lagen har också till ändamål att motverka annan kränkande behandling.

Det första som framkommer av lagens ändamål är att den ska främja barns och elevers lika rättigheter. Därtill ska även diskriminering motverkas. Eftersom ordet *samt* används ges

intrycket att den första delen av meningen inte är förknippad med motverkandet av diskriminering, att det är två separata arbetsområden. En förbindelse mellan de två delarna skulle kunna uttryckas med orden *genom att*. Meningen hade då i stället kunnat formuleras på följande sätt: Denna lag har till ändamål att främja barns och elevers lika rättigheter *genom att* motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder.

Detta skulle ha inneburit en klar inriktning i arbetet att förhindra diskriminering av barn och elever. Uppgiften skulle då tydligt gå ut på att motverka diskriminering för att främja barns och elevers lika rättigheter.

Det tredje området som framgår av lagens ändamål gäller dock handlingar som inte räknas till trakasserier. Enligt barn- och elevskyddslagens andra paragraf innebär detta handlingar som inte har samband med någon diskrimineringsgrund. Bestämmelserna om en åtskillnad mellan begreppen diskriminering och annan kränkande behandling fanns alltså redan innan förändringarna som skedde i början av 2009. Resonemanget om att för lite uppmärksamhet riktats mot kränkta barn i skolan blir här aktuellt i och med att lagändringarna visar på en statisk attityd gentemot sådana frågor och ett begränsande av arbetet för att förhindra att handlingarna fortsätter.

Att diskrimineringslagen nu är mer enhetlig och därmed att det motverkande arbetet är förstärkt skulle kunna gynna barn som blir regelbundet kränkta i skolan. En förening av det skydd som diskrimineringslagen ger och det ansvar som skollagens 14 a kapitel står för skulle innebära ett ökat stöd för kränkta barn. Ett ökat samarbete mellan barn- och elevombudet, diskrimineringsombudsmannen och de tillhörande lagarna skulle även innebära ett arbete som är överensstämmande med de händelser som rapporteras till de olika organen. Kärnan i detta resonemang är att barn och elever som blir utsatta för kränkande behandling i skolan inte ska behöva ta omvägar för att få hjälp, exempelvis genom att vända sig till diskrimineringsombudsmannen för att sedan slussas vidare till Barn- och elevombudet. Idag ser dock arbetet kring skolmobbning ut på detta sätt, vilket inte är ultimatum. Om man har blivit diskriminerad behöver man inte längre gå till flera olika ombudsmän, utan kan rikta sina frågor till Diskrimineringsombudsmannen. På det sättet har arbetet med att förhindra diskriminering förenklats. Tyvärr har inte arbetet med att förhindra kränkande behandling i

skolan hanterats och utvecklats så samma sätt, vilket är en tydlig nackdel med förändringarna.

5.2 Verkligheten beskrivs olika

En viktig slutsats efter att ha läst både forskares texter och rapporter från myndigheter är att den bild av mobbningsproblematiken de två återger inte är densamma. Den förstnämnda gruppen har enligt min uppfattning en mer kritisk hållning och menar i många fall att det inte görs tillräckligt för att hjälpa de barn som dagligen kränks och förnedras i skolan. Rapporterna ger dock bilden av att det görs en hel del, att beslutsfattare och ansvariga befinner sig långt in i en process att vidta de åtgärder som behövs. Detta kan dock vara en förskönad bild, vilket följande mening är ett exempel på: "Forskarnas, organisationernas och myndigheternas definitioner av och syn på mobbning verkar leva sida vid sida utan att ha någon större kommunikation med varandra" (Forsman 2003: 105). Jag har tittat på problematiken med kritiska ögon och har funnit konkreta exempel på att skolan för många barn idag innebär ångest och lidande. Detta framkommer både i litteraturen och på olika organisationers hemsidor. Därför är jag inte redo att stämma in med myndigheternas positiva besked. För att kunna göra det krävs ett mer allmänt engagerat arbete med syfte att förändra den kritiska situation som så många barn lever i till det bättre. Ett exempel på en sådan förändring kan vara utbildningsprogram till lärare för att öka förståelsen för hur mobbningsproblematiken i skolan bör hanteras. Ett annat förslag, vilket jag anser är nödvändigt men kanske ogenomförbart i dagsläget, är att minska klassernas storlek så att en lärare har färre barn att ha uppsikt över. Detta ger även mer tid åt varje elev i en eventuell åtgärdssituation.

5.3 Påverkan av andra

Arbetet med att förhindra kränkande behandling i skolorna innebär till stor del att de vuxna klargör att handlingar som kränker ett barns eller en elevs värdighet inte accepteras. Alltför många blundar idag för de kränkande handlingar som många barn upplever i skolan. Detta visas bland annat genom de fall som dagligen rapporteras till exempelvis barn- och elevombudet, Friends och BRIS (Länk 5, 6 sidan 27).

Det framkommer av Olweus forskning att vissa elever väljer att delta eller acceptera

mobbingen eftersom den allmänna synen på skolan tillåter handlingen att ske. Deras motvilja försvagas då de märker att mycket lite eller ingenting alls görs för att förhindra den kränkande behandlingen. "Alla andra gör det" kan ett barn säkerligen tänka i en sådan situation. Här är det dock de vuxnas ansvar att med olika metoder visa att handlingar som kränker ett barns eller en elevs värdighet inte ska tolereras.

5.4 Samhällsproblem

Mobbning kan resultera i påtagliga besvär för de enskilda mobbade respektive mobbarna även senare i livet och därigenom även för stora delar av samhället. Genom att uppmärksamma problemet tidigt och hindra de som utför de kränkande handlingarna kan man förhindra att samma beteende upprepas högre upp i åldrarna. Om problematiken ignoreras visar studier att beteenden som karaktäriserar skolmobbing kan fortsätta och orsaka fler samhällsproblem som missbruk, kriminalitet och även i vissa fall självmord (Olweus 1999: 29, Folkhälsorapport 2009: 69). Detta är naturligtvis något som de ansvariga bör motverka genom att följa bestämmelserna i 14 a kapitlet. Viktigt är då att betona innebörden av den årliga åtgärdsplanen som presenteras i paragraf 8, där uppföljningsarbetet är en avgörande del för arbetets utveckling.

Det har genom Brottsförebyggande rådets djupintervjuer med unga våldsbrottslingar framkommit att personer som blivit mobbade i skolan är överrepresenterade i statistiken över unga våldsbrottslingar (Länk 7 s. 27). Som belyses i uppsatsens kapitel 2.4 råder det en skillnad mellan lagtexternas och forskarnas mening om var uppmärksamheten ska riktas i en mobbningssituation. Lagtexterna koncentrerar sig på att motverka den kränkande behandlingen och därmed på att förövaren inte ska fortsätta sitt beteende, vilket placerar offret i en underlägsen position. Forskarna menar dock att även offret har en avgörande roll för mobbningssituationens utfall. Detta synsätt förknippas dock vanligtvis inte med mobbing, vilket ytterligare ger anledning att inte endast rikta arbetet mot förövarna, utan att även belysa offrets egen ställning. Det är därmed viktigt att skolorna i sina åtgärdsplaner riktar lika mycket uppmärksamhet på offret som på förbrytaren.

5.5 Nytänkande

Frågor rörande kränkande behandling och mobbning kan tyckas ha kommit i skymundan jämfört med diskrimineringsfrågorna i och med att arbetet kring diskriminering är mer enhetligt. Detta är en oerhört viktig synpunkt för det framtida arbetet kring skolmobbning. En förbättring inom området som leder till att fler barn och elever får direkt hjälp möjliggörs dock inte genom att avvisa och fördöma de steg som hittills tagits, även om de inte visar en omedelbar utveckling. Ett exempel på en förändring som innebär ett stärkt skydd mot skolmobbning är inrättandet av Barn- och elevombudet. Genom ombudet är det nu möjligt för en kränkt elev att begära skadestånd av skolans huvudman. Dessa bestämmelser visar tecken på nytänkande inom området i och med att det nu faktiskt går att utkräva ett ansvar från de som äger skolorna. Viktigt att pointera är att det endast har gått ett år sedan ändringarna gjordes. Detta innebär att det nu är en kritisk tid då beslutsfattaress satsningarna på dessa frågor bör vara påtagliga.

6 Diskussion

Denna avslutande del av uppsatsen syftar till att diskutera de förändringar som skett inom området för diskriminering och kränkande behandling för att fastställa om de var lämpliga för arbetet kring skolmobbing eller om de borde ses över och eventuellt ändras.

Det har i denna uppsats visats att de vuxna bär ett stort ansvar för att motverka kränkande behandling i skolan. Trots detta utgör kränkta barn en stor, och av många, försummad elevgrupp. För att förändra arbetet kring kränkande behandling i skolan till det bättre krävs ett tydligt ställningstagande och aktivt ingripande från de vuxnas sida. Den nonchalerande attityd som råder bland ett stort antal lärare och rektorer idag synliggörs bland annat genom Skolinspektionens hemsida, där det framgår att 9 av 10 årliga åtgärdsplaner mot kränkande behandling inte är godkända. Bristerna ligger främst i att de åtgärder som ska vidtas inte baseras på en kartläggning av den aktuella situationen på skolan, och att eleverna inte engagerats i arbetet med att ta fram planerna. (Länk 8, 9 sidan 27). Detta åsidosättande av mobbningsproblematiken är en stor anledning till att handlingarna kan fortsätta.

En skola fri från mobbing borde ses som en mänsklig rättighet, men för att detta ska kunna förverkligas och en förändring ske i skolorna måste den samhälleliga attityden kring dessa frågor förändras. Ett barn som ständigt blir plågat av andra elever utan att vuxna ingriper kan få en väldigt negativ bild av samhällets värderingar. Detsamma gäller de elever som under lång tid tillåts fortsätta utan att någon vuxen på skolan vidtar åtgärder. Att de verksamma inom skolan försummar mobbningen som pågår är enligt mig en form av tyst godkännande.

En annan viktig aspekt i denna diskussion är förhållandet mellan begreppen diskriminering och kränkande behandling. Att diskriminering är en form av kränkande behandling håller de flesta med om. Det omvända, att kränkande behandling kan vara en form av diskriminering, har dock lagstiftningen inte erkänt. Detta är däremot en påtaglig faktor i litteraturen och på olika organisationers hemsidor där mobbningsfall presenteras. Det framkommer tydligt att diskriminering, trakasserier och kränkande behandling är likartade begrepp med rötter i samma slags handlingar. Därför finns det anledning att i så stor utsträckning som möjligt

sammanfläta arbetet inom dessa områden, inte dela upp det.

Det intresse och engagemang som har visats för att motverka diskriminering bör även kunna riktas mot frågor som rör skolmobbing. Detta skulle även medföra ett motverkande av de samhällsproblem som mobbing kan leda till i senare år. Kärnan i arbetet ska ligga i att värna om och främja barnens grundläggande värdighet.

Grundandet av Barn- och elevombudet samt tillägget av 14 a kapitlet i skollagen är exempel på ansträngningar från beslutsfattaressida för att motverka kränkande behandling i skolorna. Detta är viktiga steg i rätt riktning, vilket skapar förutsättningar för ett fortsatt arbete kring skolmobbing. Den mentalitet som tycks förekomma som inte erkänner mobbing som ett stort problem i både skola och samhälle idag försvinner dock inte genom lagändringar. För att förbättringar ska ske måste information nå både elever, lärare, rektorer och allmänheten i övrigt. Det ska då framkomma varför ändringarna gjorts och vilken funktion de ska fylla. Beslutsfattarna har som synes ett stort företrädande ansvar i och med att de sätter ramarna kring arbetet och därmed dess omfattning. Det kan tilläggas att det i slutändan är de vuxnas vilja och engagemang som avgör om mobbing får fortsätta i skolorna eller inte. Det finns idag tack vare forskningen kring området en hel del systematisk kunskap om skolmobbing. Organisationer som Friends och BRIS utgör även viktiga källor för uppmärksamheten av mobbningsfrågorna. Detta utgör sedan grunden för lagstiftarnas kännedom och slutligen deras åtaganden för att förhindra mobbningsproblematiken.

Det är viktigt att ha barnens rättigheter för ögonen i arbetet med att förhindra kränkande behandling i skolorna, både i styrdokument och i praktiken. Vuxna har, åtminstone i de flesta fall, större förmåga att värdera vad som är rätt eller fel och vilka konsekvenser en handling kan ge. Detta är dock svårare för ett barn att förstå och ta ställning i. Det moraliskt klandervärda i en mobbningsituation är inte lika självklart för barn som för vuxna. Därför är ett viktigt steg i arbetet med att förhindra skolmobbing att tidigt informera barn och elever om att sådana handlingar inte accepteras, förslagsvis som en del av undervisningen.

Det är en grundläggande demokratisk rättighet att ett barn ska känna sig tryggt i skolan och slippa bli utsatt för fysiskt eller psykiskt våld. Barnens värdighet ska vara en prioriterad faktor inom arbetet med att åtgärda skolmobbing, vilket förutsätter att skolorna faktiskt lever upp

till de lagar och förordningar som finns. För att ytterligare förstärka arbetet och vidga dess omfattning är mitt förslag att göra en ändring i 14 a kapitlet som medför att den blir mer kompatibel med de mobbningsfall som presenteras i litteraturen och av nämnda organisationer. Ändringen ska innebära att de diskrimineringsgrunder som listas i diskrimineringslagen adderas till 14 a kapitlet. Ansvaret för att lagen ska följas bör ligga hos Barn- och elevombudet i och med dess redan existerande inriktning i sådana frågor.

Stycket ovan utgör essensen av vad jag anser arbetet kring skolmobbing har för brister och hur de skulle kunna lösas. Förutsättningen för att ändringarna ska genomföras och skolmobbingen förhindras är dock att den samhälleliga attityd som råder gällande ämnet förbättras. Därför är min förhoppning att exempelvis forskare visar tillräckligt mycket uppmärksamhet för dessa frågor så att den når fram till de som avgör arbetets utformning och omfattning. Framsteg inom arbetet kring skolmobbing skulle innebära en förbättring av ett stort antal barns livsvillkor.

Referenser

Litteratur

Björk O. Gunilla, *Mobbning: en fråga om makt?* (1999) Lund: Författarna och Lärarförbundets förlag

Forsman, Arne (2003). *Skolans texter mot mobbning: reella styrdokument eller hyllvärmare?* Luleå: universitetstryckeriet

Olweus, Dan (2001). *Mobbning i skolan: Vad vi vet och vad vi kan göra.* Stockholm: Liber

Olweus, Dan (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar.* Trelleborg: Rädda Barnens Förlag

Olweus, Dan (1973). *Hackkycklingar och översittare. Forskning om skolmobbning.* Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Pikas, Anatol (1989). *Så bekämpar vi mobbning i skolan.* Uppsala : AMA förlag

Sharp, Sonia, och Peter K. Smith (1996). *Strategier mot mobbning: en praktisk handbok för lärare.* Lund: Studentlitteratur

Övrigt referensmaterial

Lagar

Skollagen (1985:1100), 14 a kapitlet

Lag (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever

Diskrimineringslag (2008: 567)

Elektroniska källor

Länk 1: <http://www.do.se/Om-DO/> (Senast besökt 10.01.06)

Länk 2: <http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Nyheter/> (Senast besökt 10.01.06)

Länk 3: <http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Fragor-och-svar/> (Senast besökt 10.01.06)

Länk 4: www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Jag-vill/veta-mer-om-BEO/ (Senast besökt 10.01.06)

Länk 5: <http://www.friends.se/?id=1591> (Senast besökt 10.01.06)

Länk 6: <http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/Jag-vill/veta-mer-om-krankande-behandling/> (Senast besökt 10.01.06)

Länk 7: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/unga-brottslingar-ofta-mobboffer-1.1014676> (Senast besökt 10.01.06)

Länk 8: <http://skolinspektionen.se/sv/Pressrum/Pressmeddelanden/Stora-brister-i-det-mobbningsforebyggande-arbetet/> (Senast besökt 10.01.06)

Länk 9:

http://www.skolinspektionen.se/Documents/BEO/beo_folder_larare.pdf?epslanguage=sv (Senast besökt 10.01.06)

Övrigt

Skolverket, *På tal om mobbning och det som görs*. Stockholm: 2009

Socialstyrelsen, *Folkhälsorapport*. Västerås: 2009

Regeringspropositionen till Barn- och elevskyddslagen: *Trygghet, respekt, ansvar 2005/2006*:

38